

tate in aliquo sensu, qui simul, et aliquid verum doceat, et proprietati verborum consentaneus sit.

6. *Secunda assertio.* — *Non est contra Patres citatos in n. 2.* — Secundo igitur dico, quamvis expresse Moyses non narraverit per illa verba Angelorum creationem, nihilominus non omnino illam prætermissee, sed implicite sub nomine celi illos comprehendisse. Hæc assertio imprimis est conformis Augustino, locis citatis, qui ubique in hanc partem inclinat, quod Angelorum creati non fuerit a Moyse prætermissa. Imo, in lib. de Civit., c. 9, id affirmat et probat, quia in c. 2 Gen. dicitur Deus *re-quievisse ab omni opere suo, quod patrarat. Opus autem (inquit) Dei esse Angelos, hic quidem licet non prætermissum, non tamen evidenter ex-pressum, sed alibi hoc Scriptura clarissima voce testatur, etc.* Et Gregorius, lib. 32 Moral., cap. 9, alias 10, *cum simul factum cœlum, terraque describitur, simul spiritualia, atque corporalia facta esse indicatur.* Deinde hoc non est contra litteræ proprietatem, fatemur enim, nomine *cœli* verum et corporeum cœlum Moysem intellexisse, tamen addimus, sub nomine illo etiam comprehendisse totum cœli ornatum, qui magna ex parte in habitatoribus ejus, seu cœlicolis, qui sunt Angelii, consistit. Qui modus loquendi non est metaphoricus, sed proprius cum aliqua amplificatione, quæ licet aliqua ex parte includat illam metaphoram secundum quam continens pro contento accipiatur: nihilominus quando ipsum continens non excluditur, adeo est usitata, ut proprietatem sermonis non excludat. Sic enim frequenter de civitate, vel domo loquimur, simul locum et habitatores comprehendendo. Præterea haec assertio non est contra Patres priori sententia allegatos, illi enim de expressa narratione creationis Angelorum sufficienter explicantur. Præsertim cum alibi ipsi doceant, sub illis verbis, *Cœlum et terra*, multa Moysem comprehendisse, que per ipsa verba formaliter non exprimuntur. Nam Chrysostomus ait, in illis primis verbis summatim comprehendisse Moysem totius mundi opificium. Quod etiam approbat Augustinus, libr. 11, de Civit., cap. 33, Basilius etiam ait Moysem sub nomine terræ comprehendisse aquam et aerem, et sub extremis corporibus comprehendisse media: ergo eadem ratione dicere et credere possumus, sub nomine cœli comprehendisse omnia celestia, que cum cœlis, et in cœlis creata sunt, sicut nomine terræ comprehendendi possunt omnia terrestria per propriam crea-

tionem facta, ut infra explicabimus. Denique hic optime applicari possunt verba Tertulliani, libr. contr. Hermogen., cap. 31, quatenus dicit: *Nocum non est, ut id solum, quod contineat, nominetur, quasummale: in isto autem in-telligitur, et quod continetur, qua portionale.* Et ex hoc principio explicat illa verba, quamvis de Angelis nihil expresse dicat.

7. *Nec denique a sacris litteris dissonat.* — *Symbolum Nicænum capite Firmiter.* — Tertio in hoc sensu videtur in Scriptura frequenter vocari Deus creator cœli et terræ; nam per illa verba intendit Scriptura explicare solum Deum esse increatum, et reliqua omnia quæ sunt, ab ipso esse creata. Sic loquitur Paulus, Actor. 17, *Deus, qui fecit mundum, et omnia quæ in eo sunt, hic cœli et terræ cum sit Do-minus, etc.*, ubi sub nomine cœli et terræ, mundum, et omnia, quæ in eo sunt, de quibus locutus fuerat, comprehendit. Et hic loquendi modus est frequens in Psalmis, in 32: *Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum*; Psal. 68: *Laudent il-lum cœli et terra, et Psalm. 88: Tui sunt cœli et tua est terra*, et quasi explicando illa verba additur, *Orbem terræ et plenitudinem ejus tu fundasti*, et Psalm. 120: *Auxilium a Domino, qui fecit cœlum et terram.* Et similia, quæ optime in dicto sensu intelliguntur. Accedit, quod in Symbolo Nicæno ita videntur illa verba, *Factorem cœli et terræ*, explicari per sequentia, *visibilium omnium et invisibilium*. Quod ut magis exponeret Concilium Lateranense addidit in capite Firmiter: *Spiritualium et corporalium. Qui sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, etc.* Ac denique Catechism. Rom., 1 p., in expositione art. 4 Symboli, n. 16, dixit: *Nomine cœli et terræ quidquid cœlum et terra complectitur, intelligendum est.* Et num. 17, specialiter declarat Angelos sub nomine cœli esse comprehensos.

8. *Ad principale fundamentum primæ opinonis in n. 2.* — *Ad reliquias congruentias ibidem adductas.* — Neque huic assertioni obstant motiva prioris sententiae, imo illam confirmare possunt. Nam principale fundamentum illius sententiae probat præcedentem conclusionem, non tamen huic repugnat, ut jam sa-tis explicatum est. Aliæ vero congruentiae ad summum procedunt de formalis, seu expressa commemoratione Angelorum, de qua illam sententiam explicimus; ad excludendam autem implicitam insinuationem, parum valent. Imo aliquæ illarum rationum etiam in priori

sensu non sunt ad modum efficaces: nam licet Moyses expresse dixisset Deum creasse cœlos, et coelestes spiritus, non propterea in idolatriæ periculum populum conjecisset. Quin potius dicendo illos esse creatos, diceret illos non esse Deos, neque latræ adorandos, eo vel maxime quod paulo post facit mentionem Cherubim collocati ante paradisum, capitul. 3, et alterius Angeli, qui Agar in via occurrit, capitul. 16, et aliorum Angelorum, qui apparuerunt Abrahæ, capitul. 19, et in reliqua parte ejusdem libri, et sequentibus Pentateuchi frequenter de Angelis loquitur; ergo non prætermisit eorum expressam mentionem in principio propter periculum, vel incapacitatem populi: nam hæc necessitas non magis in illo principio, quam paulo post in illius libri lectione cogitari poterat. Quin potius existimo, antequam Moyses librum Genesis scriberet, familiarem et vulgatam fuisse in illo populo notitiam Angelorum ex traditione majorum. Nam verisimillimum est, quod sicut ille populus per traditionem refinebat expectationem Messie, necessitatem circumcisionis et similia, ita etiam habebat cognitionem plurium rerum, quarum historiam Moyses in Genesi scribit, ut peregrinationum Abrahæ, Isaac et Jacob, et plurium mirabilium rerum, quæ illis accide-rent. Ergo credibile etiam est, habuisse notitiam Angelorum. Imo fortasse ideo Moyses contentus fuit, narrando creationem cœli et terræ, quia sciebat facile intellecturos omnes, nomine cœli omnes res coelestes sive visibles, sive in-visibles comprehendendi, et de Angelis ibi dis-tinctius non fuisse locutum, quia tunc ad suum munus non pertinebat; sicut etiam nec de cœlo empyreo expresse, et specificè locutus est. Et ita responsum est ad secundam confirmationem, in cap. 4, relictam in fine, num. 14.

CAPUT VII.

UTRUM AER FUERIT SIMUL CUM COELO CREATUS, ET SUB NOMINE CŒLI COMPREHENSUS.

1. *Cur de elemento ignis specialis quæstio non proponatur.* — Duo puncta in titulo proposito insinuantur, et breviter tractanda sunt: unum de creatione aeris absolute, et per se spectata: aliud de narratione illius in prædictis verbis Genesis. Quæ duo possunt etiam de elemento ignis investigari; sed id facere omit-timus, quia non est tam certum dari simplex elementum ignis in propria sphæra, sicut es-de aere. Et juxta opinionem asserentem su-

premam regionem aeris attingere usque ad concavum lunæ, et non dari corpus ignis me-dium inter lunam et aerem, consequenter di-cendum est non fuisse creatum elementum ignis in illo principio, ac proinde nec sub illis verbis esse comprehensum. Nam si creatum tunc esset in proprio loco connaturali, ibi pro-fecto esset usque nunc conservatum, tum quia elementum secundum se totum non corrum-pitur, tum quia nec a cœlis corruptum esset, nec ab inferioribus elementis, nullæ enim influentiæ, vel alterationes igni contrariae ad illum locum perveniunt. Neque etiam Deus solus illud destruxisset, alias frustra illud produxisset; et ideo non solet Deus sua sponte destruere, quæ creavit, sed per causas secun-das, quando earum natura, et cursus id postu-lat. Si vero, ut probabilius creditur, elemen-tum ignis in sua sphæra existit, et ad comple-mentum universi pertinet: eadem ratio de illo erit, quæ de elemento aeris, et quæ de hoc dixerimus, facile ad illud applicabuntur, ideoque speciale questionem de igne movere ne-cessarium non fuit.

2. *Prima sententia negans, et quinam illam amplectantur.* — Prima ergo sententia referri po-test, negans elementum aeris sub propria for-ma et substantia creatum esse in illo prin-cipio, vel in verbis illis fuisse comprehensum. Hanc sententiam potissime docent, qui putant, in illo primo creationis instanti tantum creasse Deum materiam primam informem, ex qua postea cœlos, et elementa formavit. Vel, ut alii dicunt, solum creasse cœlum empyreum, et materiam informem communem, vel creasse cœlum empyreum cum elemento proprio ter-ræ, et corpus aliquod aqueum, vel informe, quo totum spatium inter cœlum empyreum, et terram uniformiter replevit, ex quo postea cœlos, et alia elementa formavit et distinxit.

De quibus sententiis in sequentibus capitibus dicturi sumus, ubi fundamenta etiam earum expendemus: nunc solum juxta illas colligimus, aerem non fuisse in principio creatum, sed solum materiam, ex qua postea productus est. At vero etiam stante nostra sententia hac-tenus fundata, quod in illo instanti facti sunt omnes orbes coelestes, et supponendo tunc esse creata vera elementa terræ et aquæ, quod mox tractabimus, potest quis opinari non fuisse tunc creatum elementum aeris. Fundamen-tumque esse potest proxime positum, quod proprietati verborum standum est, Moyses au-tem in illis verbis cœlum et terram proprie-nominat, et aquas etiam, ac earum abyssum

statim commemorat: aeris autem nullam mentionem facit: ergo licet dicamus, creatos esse cœlos, et illa duo elementa, non est, cur de aere idem asseramus.

3. *Prima assertio priori parti tituli respondens.* — Nihilominus existimo probabilius, aeris elementum in sua propria specie, ac substantia perfectum simul eum cœlis creatum esse. Hæc est communior sententia scholasticorum et fere modernorum scriptorum. Et sumitur ex D. Thoma, 1 part., quæst. 66, art. 1, in fine corporis, et art. 3, in corpore, et aliis locis, quæ in sequenti assertione, et capite sequenti expendemus. Et sumitur ex Augustino, Basilio, Chrysostomo, et aliis Patribus dicentibus, materiam rerum elementarium a principio fuisse creatam sub propriis substantialibus formis corporum, ut infra referemus, et intelligendum esse de formis corporum simplicium ostendemus. Est præterea sententia per se verisimilis, valdeque probabilis. Tum quia elementum aeris per se pertinet ad universi integratatem et compositionem: docuit autem Deum eodem et quasi unico momento mundum hunc perfectum producere saltem quoad ea corpora, ex quibus per se primo, et essentialiter componuntur: hoc enim magis ipsius potentiam manifestat, siveque bonitatem et sapientiam satis consentaneum est. Tum etiam, quia integrum elementum aeris suo modo est incorruptibile et ingenerabile, ideoque quasi connaturaliter postulat, suo modo per creationem fieri: omnia autem, quæ per creationem facta sunt, simul facta sunt, quia cum non presupponant ordine temporis materiam, ex qua fiant, non postulant inter se successionem in creatione sua; ideoque fingenda non est sine auctoritate, vel ratione cogente, quæ in praesenti nulla est, ut videbimus.

4. *Probatur ex verbis Genesis.* — Atque haec rationes ceteris simplicibus elementis communes sunt. Specialiter autem probatur assertio ex verbis Genesis, quibus explicantur res factæ ante productionem lucis per illa verba, *fiat lux*, etc. Nam omnia illa, quæ ante lucem facta sunt, simul in illo momento, de quo dictum est: *In principio creavit Deus*, etc., facta sunt: sed in illis rebus tunc factis comprehenditur aer: ergo fuit simul creatus cum cœlis. Consequentia est evidens. Major autem partim ex supra dictis, partim ex verbis Genesis constat. Supra enim ostensum est, illud *principium*, fuisse temporis initium, et unum indivisibile instans, in quo simul cœlum et terra creata sunt. Post illam vero cœli et terræ creationem,

nihil denuo Deus produxit, donec dixit, *fiat lux*, ut patet ex contextu Genesis. Prius enim dicitur: *In principio creavit Deus cœlum et terram*, et statim additur: *Terra autem erat inanis, et tenebrae erant super faciem abyssi, et spiritus Domini ferebatur super aquas*. Ubi pondero illa tria verba, *erat*, *erant*, *ferebatur*, quibus nihil denuo factum asseritur, sed quod factum fuerat, explicatur. Ergo quidquid sub illis verbis comprehenditur, per illa prima verba, *in principio*, simul factum refertur.

5. *Secunda assertio posteriori parti tituli satisfaciens.* — Probatur primo ex verbis, tenebrae erant, etc. — Superest probanda altera propositio, nimis sub illis verbis elementum aeris comprehendendi. Hoc autem probatur primo ex illis verbis: *Tenebrae erant super faciem abyssi*: nomine enim abyssi aquarum profunditas significata est, hoc enim vox illa in omni proprietate significat, a qua extrahenda, non est sine causa, juxta regulam in precedenti capite positam. Maxime quia ob hanc causam fortasse ad hoc declarandum aquarum mentio statim facta est, dum adjungitur, *et spiritus Domini ferebatur super aquas*. Super faciem autem abyssi, id est, supra convexum aquarum dicuntur fuisse tenebrae, quæ non poterant esse, nisi in aliquo corpore diaphano, et capaci luminis, quo tunc carebat: quod corpus erat distinctum ab aqua, et illi contiguum, et ideo dicitur fuisse super faciem abyssi: illud ergo corpus fuit aer. Probatur consequentia, quia non erat aliquid ex cœlis aethereis usque ad lunam, quia cœlum lunæ nunquam fuit proximum, et contiguum elemento aquæ, nec vera, et propria aqua ad altitudinem cœli pervenit, infra ut ostendam. Neque etiam illud corpus tenebrosum potuit esse ignis, quia ignis ab intrinseco in se lucet: ergo non est tenebrosum, nec esse potest, nisi per miraculum, quod in prima rerum creatione fingendum est, ut optimè docuit Augustinus, lib. 2 Gen. ad litter., cap. 1, et in sequentibus sæpius repetemus. Si ergo ignis tunc creatus jam erat, lucidum in se erat, et non erant in eo tenebrae: erant ergo in aere. Eo vel maxime quod ignis etiam cogitari rationabiliter non potest creatus super faciem aquæ, proximeque illi contiguus, cum hoc non sit illi naturale. Recte ergo ex verbis illis colligimus, illas tenebras fuisse in aere, atque ita jam tunc aerem simul cum superioribus cœlis creatum.

6. *Secundo probatur exponendo alia spiritus Domini, etc.* — Prima expositio Cajetani rejicitur. — Secunda quoque expositio Aegidii

exploditur. — Tertia etiam Chrysostomi non satisfacit. — Secundo id probamus ex verbis illis, *spiritus Domini ferebatur super aquas*, quæ quidem verba varias habent expositiones, quas breviter perstringam. Prima est Cajetani exponentis de Angelis moventibus cœlos; quam ut novam et peregrinam merito impugnant Perierius et Ascanius. Eademque ratio est de opinione Aegidii, in 2, dist. 12, quæst. 2, art. 3, ad ejus argumenta, qui dixit motum celorum in principio non fuisse factum per Angelos, sed a Deo immediate, et Deum ut motorem celorum fuisse spiritum, qui ferebatur super aquas, quia movendo cœlum, ferebat cum illo, et rotabat aquas. Quæ sententia et cum eadem improprietate exponit verba Scripturae, et falsum fundamentum supponit de primo motore cœli, ut infra dicam. Et præterea falso fingit, per motum cœli commotas fuisse aquas, quia ille motus non erat velocior, quam nunc sit: nunc autem motus raptus infra supremam regionem aeris non descendit. Tertia expositio ex Chrysostomo, homil. 3, qui per spiritum intelligit vim quamdam inditam aquis divinam et effectricem rerum ex aqua generandarum. Quam Pereira inter duas litterales secundo loco ponit, et Augustinus infra citandus eam non rejicit. Mihi vero placere non potest, tum quia in Scriptura per spiritum Domini nunquam significatur aliqua vis similis, nisi quando aliqua virtus creata Spiritu sancto attributa personæ, aut rei, de qua est sermo, infunditur, ut Judic. 4, dicitur *spiritus Domini irruisse in Sansonem*, vel in alios, 1, Reg. 41, 4. Reg. 2, Act. 8, etc. At in praesenti non video, quo fundamento asseratur talis vis indita aquis: nam id supernaturale opus esset, et miraculosum, quod in naturæ ipsius institutione fingendum non est sine fundamento: tum etiam, quia illo modo etiam spiritus Domini ferretur super terram: cur enim magis aquis esse indita virtus ad generanda ea, quæ ex aqua facta sunt, quam terræ, vel etiam aeri ad generanda ea, quæ ex ipsis facta sunt.

7. *Quarta expositio non contemnenda.* — Quarta expositio est, ut per spiritum Dei ipse Spiritus sanctus significetur, de quo dictum sit, quod ferebatur super aquas, quia illis assistebat, ut ex illis caetera perficeret: vel quia illas fovebat et conservabat. Sic exponunt Augustinus, in Imperfect. Gen., c. 4, et lib. 1, Gen. ad litter., cap. 7, et Tertullianus, lib. de Baptism., cap. 3, laudat enim aquam, quod in principio fuerit divini spiritus sedes, et idem repetit, c. 4 et 5, et Hieronymus, epist. 73, ad

Ocean., et hanc magis probant Ambrosius et Diodorus ibi, et solum tradit Albinus, q. in Gen., quæst. 29, Beda in Exaemer., Origenes, Rupertus et alii, quos latissime refert Ascanius Martinengo in sua glossa magna, et illam pro viribus probat, ac defendit. Praetermissis vero conjecturis, et congruentiis, litterale (ut sic dicam) fundamentum est, quia non dicitur simpliciter *spiritus*, sed cum addito *Domini*, vel *Dei*, significationem extollente, et quasi determinante ad spiritum divinum significandum, juxta illud Isaï. 41: *Requiescat super eum spiritus Domini*, et cap. 40: *Quis adjuvit spiritum Domini?* et cap. 40: *Spiritus Domini super me*. Denique non parum auctoritatis huic expositioni ex usu Ecclesiae accrescit, quandoquidem in fontium benedictione illa usa est, dicens: *Tu super aquas futurus eas ferebaris*. Et iterum: *Deus, cuius Spiritus super aquas inter ipsa mundi primordia ferebatur, ut jam tum virtutem sanctificationis aquarum natura conciperet*.

8. *Quinta expositio.* — Nihilominus est quinta expositio, quæ existimat verba illa de aeris elemento esse intelligenda, ut exponunt Tertullianus, contr. Hermogen., cap. 31 et 32, et Theodoreetus, q. 8, in Gen., et Diodorus, hanc ut litteralem admittit. Et Origenes, l. 1, Perier., c. 3, priorem expositionem dicit esse juxta sensum spiritualem, hanc vero sentit esse juxta historiam. Et eamdem refert, et non rejicit, licet alii non præferat, Basilius, homil. 2, Exaemer.; Augustinus item in Imperfect. Gen., cap. 4, hanc expositionem ultimo loco ponit, et ceteras illi non præfert, et Anastasius Synaita, lib. 1 Exaemer., cum hanc expositionem posuisset. *Hæc (inquit) est congruenter litteræ Mosaicæ, quod ad ipsam attinet historiam*. Athanasius etiam, q. 81, quæ est secunda veteris Testamenti, hanc expositionem præcedentis præfert. Majori exaggeratione id facit Procopius in Gen. et placuit etiam Abulensi et Oleastro. Et ex modernis illam litteralem appellat ibi Perierius et præcedentem tantum mysticam, quod etiam sentit Vasquez, 1 part., disp. 108, c. 2. At Ludovicus Stella, in Gen., utramque litteralem admittit.

9. *Probatur.* — Potest autem probari primo destruendo fundamentum contrariae sententiae, nam etiam aer, aut ventus solet in Scriptura vocari spiritus Domini, Isa. 40: *Exsiccatum est fenum, et arruit flos, quia spiritus Domini susflavit in eo*. Et cap. 59: *Quasi fluvius violentus, quem spiritus Domini cogit*. Et Psal. 147: *Flavit spiritus ejus (id est, Domini) et*